

Anexa nr. 1 la ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 5099/09.09.2009

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI INOVĂRII

PROGRAME ȘCOLARE

LIMBA ȘI LITERATURA MAGHIARĂ MATERNĂ

CLASELE a IX-a – a X-a

Aprobate prin ordinul ministrului

Nr. 5099/09.09.2009

București, 2009

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

A középfokú oktatás két szintre tagolódik: alsó középfokra (V–VIII. osztály) és felső középfokra (IX–XII. osztály). A felső középfoknak két szakasza van: a IX–X. osztály a kötelező alsó szakasz, a XI–XII. osztály a nem kötelező felső szakasz.

A középiskolai alsó szakasznak a képzési folyamat szempontjából kettős funkciója van: a gimnáziumi tanulmányok folytatásaként és a tankötelezettség záró szakaszaként az alapképzést biztosítja azok számára, akik nem folytatják a tanulmányaikat, ugyanakkor előképzést nyújt azoknak, akik a középiskola felső szakaszán szeretnének továbbtanulni.

A módosított kerettantervek műveltségterületei és tantárgyi struktúrája olyan tudásterületekre épül, amelyek felkészítik az egyént a tudásalapú társadalom elvárásaihoz igazodó permanens tanulásra: anyanyelvi kommunikáció; kommunikáció idegen nyelven, matematika, tudományok és technológia; kommunikációs technológiák, az interperszonális, interkulturális és állampolgári viszonyulásokat magába foglaló szociális kompetencia, vállalkozói kultúra, kulturális nyitottság, a tanulás tanulása.

Az iskolatípusokként és szakirányokként differenciált kerettantervek három egységből állnak: a *törzsanyag*, az iskolatípusonként eltérő *differenciált tanterv* és a helyi, *iskolai tanterv*. A törzsanyag tantervében szereplő tantárgyaknak együttesen kell biztosítaniuk az alapkészségek, képességek és beállítódások fejlődését az előbbieken felsorolt tudásterületeken. Az alapképességek kialakítása tehát nem egy tantárgy feladata, hanem tantárgyközi összefüggésrendszerben történik. A felső középfok alsó szakaszában a differenciált tanterv a szakiránynak megfelelő speciális kompetenciák megalapozását szolgálja, tehát előképzést nyújt a felső szakaszban történő fokozatos elmélyítéshez.

A felső középfok alsó szakaszának tantárgyi programjai (IX–X. osztály) a jelenlegi tantervek szemléletére és szerkezetére épülve a különböző szakirányok és szakok szerint differenciálódnak az új óraterveknek megfelelően.

Az anyanyelvi kommunikációs kompetencia olyan készségek, képességek, motívumok és ismeretkészletek komplex és folyamatosan bővülő rendszere, amely megalapozza a személyiség alapvető kompetenciáinak működését (szociális, kognitív és más specifikus kompetenciák).

A középiskola alsó szakaszának első évfolyamán a kompetenciák, képességek megszilárdítása, tizedik osztályban pedig ezek fokozatos elmélyítése, bővítése történik.

Az anyanyelv a tantárgyi struktúrában az elméleti tagozaton heti 3 órás tanítási idővel a kötelező törzsanyag része.

A középiskolai nyelvi képzés és irodalomtanítás a megelőző tanulási szakasz folytatásaként a kommunikációs, irodalmi és kognitív kompetencia fejlődését célozza az alábbi területeken:

KOMPETENCIÁK

- 1. Anyanyelvhasználat és tudatos nyelvi viselkedés különböző élethelyzetekben; kommunikáció szóban és írásban**
- 2. Szövegolvasás; az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása**
- 3. Történeti látásmód, kulturális viszonyulások gyakorlása**

ÉRTÉKTUDAT/ÉRTÉKLTÁS, ATTITÚDOK

A tanterv követelményrendszere az alábbi értékviszonyulások és beállítódások alakítását segíti:

- A kultúra folyamatába való belépés, a kulturális viszonyulások gyakorlása
- Az önértés, a világértés, a problémák megfogalmazásának és megoldásának képessége
- Az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása
- A másság elfogadása, tolerancia és rugalmasság mások véleményével szemben
- A tudatos nyelvhasználat, a sikeres kommunikáció igénye
- Az önálló információszerzés és tájékozódás igénye

A tanulás folyamata a nyelvi, irodalmi és kognitív kompetencia új helyzetekben történő együttes működésére és újjászerveződésére irányul. A kompetenciákat a tanterv képességbeli alapokra és ezen képességek fejlesztésére alkalmas ismeretkészletekre bontja (képességek, tartalmak). Az ismeretkészleteket a *Tartalmak* című alegység részletezi.

A tanterv nem tartalmaz ugyan konkrét javaslatokat a tanulási tevékenységekre vonatkozóan, de a kompetenciák fejlődése, a folyamatosan bővülő és újjászerveződő képesség- és ismeretkészletek működése eleve csak tevékenység-helyzetben valósulhat meg. A tanulási folyamatban tehát a kommunikáció, az olvasás valós tapasztalatát kínáló tevékenységrendszerek és feladathelyzetek teszik lehetővé a képességek, ismeretek tudatos szintre való fejlődését. A tanítás megtervezésére, a módszertani és értékelési szemléletre vonatkozóan a *Tartalmak* alegység bevezető fejezetei kínálnak szempontokat.

IX. osztály

1. Anyanyelvhasználat és tudatos nyelvi viselkedés különböző élethelyzetekben; kommunikáció szóban és írásban

Kompetenciák, képességek	Törzsanyag	Differenciált tanterv*
1.1. A különböző közlési helyzetek felismerése, a közlési helyzethez igazodó nyelvhasználat és nyelvi viselkedés	<ul style="list-style-type: none"> - a nyelvhasználat és a viselkedés közötti összefüggések - magán és nyilvános kommunikációs helyzetek - a párbeszéd szabályai, formai követelményei és technikái - a magánbeszéd szabályai, szerkezete, technikái 	
1.2. Eltérő nyelvhasználati módok felismerése adott kommunikációs helyzetekben	<ul style="list-style-type: none"> - nyelvváltozatok - az anyanyelv szerepe a kommunikációban, más nyelvekhez való viszonya, kétnyelvűség 	
1.3. Az identitástudat és a kulturális háttér összefüggéseinek felismerése	<ul style="list-style-type: none"> - a magyar nyelv eredete - a magyar nyelv a Kárpát-medencében - a magyar irodalmi nyelv és a magyar köznyelv (közmagyar) kialakulása. 	
1.4. Szövegértés. Szóbeli és írott szövegek megértése. A szövegértés mint az információszerzés alapja	<ul style="list-style-type: none"> - különböző típusú szövegek - a közlés általános modellje - az üzenet megértését gátló tényezők - információforrások; az önálló ismeretszerzés, tájékozódás technikái 	
1.5. A szövegszerűség, szövegkohézió, koherencia felismerése	<ul style="list-style-type: none"> - a szövegszerűség követelményei - a szövegkohéziót biztosító tényezők: nyelvtani és jelentésbeli kapcsolóelemek 	
1.6. Szövegtípusnak megfelelő szövegalkotás és szövegszerkesztés szóban és írásban	<ul style="list-style-type: none"> - szöveg, szövegszerűség - az írott és szóbeli szövegek különbségei - tömegkommunikációs és közéleti szövegtípusok 	

* A differenciált tanterv azokra a szakokra vonatkozik, ahol a magyar nyelv és irodalom óraszámja heti 4 óra.

2. Szövegolvasás; az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása

Kompetenciák, képességek	Törzsanyag	Differenciált tanterv
2.1 A szöveg felolvasása különböző hangnemekben	- a hangoztatás jelentésteremtő szerepe	
2.2. Az irodalmi és nem irodalmi kommunikációs helyzet jellemzőinek felismerése, az eltérések tudatosítása, a jelentésképződés sajátosságainak felfedezése a művészi és nem művészi olvasásban	- a jelentésképződés sajátosságai a művészi és nem művészi olvasásban - olvasási módok: szó szerinti, beleélő, értelmező	
2.3. Az irodalmi kommunikációs helyzet komponenseinek, a kommunikációt működtető eljárásoknak az azonosítása az olvasás során; az olvasói tevékenység tudatosítása (a megértés akadályai és feloldási kísérletek adott szöveg kapcsán)	- szöveg-szerző viszony, szöveg-olvasó viszony, szöveg-szöveg viszony	
2.4. Az irodalmi szövegnek mint nyelvi alkotásnak a megfigyelése; az irodalmi kódok és formák szövegszerveződésben betöltött szerepének felfedezése; kapcsolatteremtés a szöveggel	- az irodalmi szöveg jellemzői: fikcionalitás, nyelvi megalkotottság, történetiség, szövegtöbbség - értelmezési szempontok az olvasás folyamatában - az irodalmi kódok és formák szövegszerveződésben betöltött szerepe	
2.5. Az irodalmi szöveg értékszerkezetének, értékviszonyainak a felfedezése; az irodalmi/művészi érték érzékelése	- értékek, értékviszonyok (adott irodalmi művekben) - hangnemek - esztétikai minőségek	
2.6. Epikus művek olvasása. Az epikus művek szerkezeti elemeinek elkülönítése, a műfaji jegyek felismerése	- epika: epikum, történet, történetmondás, elbeszélő, elbeszélői nézőpont, elbeszélői szólam, szereplő, szereplői szólam, szereplők rendszere - epikai műfajok: mítosz, novella, regény	- monda, gesta, karcolat
2.7. Elbeszélés és tanítás elkülönítése, elbeszélő és címzett azonosítása a példázatos elbeszélésben; a manipulációs szándék felismerése	- elbeszélés, tanítás - példázat, tanító mese, legenda	- tézisregény
2.8. Lírai művek olvasása	- líra, líraiság; a lírai én, vershelyzet, beszédhelyzet - lírai műfajok: dal, epigrama, himnusz, óda	
2.9. A közösségi én beszédhelyzeteinek, a közösségi én megnyilatkozásformáinak az azonosítása	- a közösségi líra formái; közösségi én, beszédhelyzetek; himnuszalkotás, közösségi óda	- zsoltár, zsoltárfordítások

3. A történeti látásmód megalapozása, kulturális viszonyulások gyakorlása

Kompetenciák, képességek	Törzsanyag	Differenciált tanterv
3.1. Adott szövegtípus, irodalmi forma történeti változatai közötti különbségek felfedezése; az irodalmi és kulturális hagyomány összefüggéseinek megragadása	<ul style="list-style-type: none"> - a műfajok történeti változatai közti különbségek - az értelmezett szövegek és történelmi, művelődéstörténeti háttérük kapcsolata 	
3.2. Az író, írói életrajz, nyelvújítás fogalmak használata, ezek jelentőségének, összefüggéseinek magyarázata egy-egy korszakra vonatkozóan	<ul style="list-style-type: none"> - író, írói életrajz, kronológia, kultúra, világkép, történetiség, irodalmi korszak - a nyelvújítás, Erdély szerepe a magyar nyelv és művelődés történetében 	
3.3. Elbeszélés és tanítás viszonyának összekapcsolása a kulturális háttérrel	<ul style="list-style-type: none"> - példázatos elbeszélés a középkor és a reformáció irodalmában 	<ul style="list-style-type: none"> - példázatos elbeszélés az újkori tézisregényben
3.4. A közösségi líra és a világkép összefüggéseinek megragadása; a közösségi én történeti változatainak a megkülönböztetése	<ul style="list-style-type: none"> - a közösségi himnusz történeti változatai (középkor, romantika); a közösségi óda történeti változatai (klasszicizmus, romantika) 	

TARTALMAK

A tartalmi elemek didaktikai elrendezése, rendszerezése tekintetében a tankönyvszerzőnek és a tanárnak teljes szabadsága van.

Az iskolában az anyanyelv tanításában és tanulásában a nyelv funkcionális és társas szemléletének kell érvényesülnie: a figyelem a nyelv változatosságára és változataira irányul, nem az elszigetelt nyelvi elemekre és az elvont nyelvi rendszerre. Ennek az elvnek a szellemében és az életkori sajátosságoknak megfelelően a tanulásban és az értékelésben a szöveggel végzett gyakorlatok, műveletek dominálnak, nem a meghatározások, öncélú osztályozások.

A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A köz- és irodalmi nyelvet az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.

A nyelvi tartalmak, a nyelvtani ismeretek nem öncélúak, hanem funkcionális és gyakorlati szerepük van abban, hogy a helyzetnek megfelelő, hatékony nyelvi közlés valósuljon meg.

A helyesírás, az érthető beszéd és a helyes nyelvhasználat kérdésköre állandó didaktikai feladat.

Az irodalomolvasás tartalmi beépülnek a kompetenciákra, képességekre vonatkozó követelményrendszer belső logikai rendjébe, tehát a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetben történő szövegértés és értelmezés nem választható el a beszédnek, a beszédértésnek, illetve a szövegalkotásnak a követelményrendszer belső összefüggéseit szem előtt tartó tartalmi egységeitől. A tartalmak sorrendje, elrendezése, egymásra építése magának a szövegolvasás folyamatának rendelődik alá. Ennek a folyamatnak a belső logikáját a tartalmak és a választott szövegek rendezésével a tankönyvszerző, illetve a tanár határozza meg.

A tartalmak a tantervben nem lineáris sorrendiségben, hanem témakörök szerint rendeződnek; figyelembe veszik az előző évfolyamokhoz viszonyított bővítést, újrendszerezést, az új alapfogalmaknak, ismereteknek a már működő ismeretrendszerbe való tapasztalati úton történő beépítését.

Az új fogalmak, ismeretek félkövér szedéssel jelennek meg.

I. Nyelv és kommunikáció

A magyar nyelv iskolai tanulmányozása nincs alárendelve a magyar irodalom oktatásának. Ezért a nyelv és kommunikáció tartalmi az irodalommal közös tankönyvben és önálló tankönyvben egyaránt feldolgozhatók, és a tanárnak is megvan a lehetősége a hatékonynak vélt egyéni módszertani megközelítésre.

A középiskolai szakaszban is a nyelvhasználat áll a figyelem középpontjában: a nyelvváltozatok célszerű és igényes váltogatása a kommunikációs helyzetnek megfelelően. Továbbra is fontos szempont a nyelv beszélt és írott változatában egyaránt a megértés, a befogadás és a szövegalkotás készségeinek fejlesztése, a produktív és kreatív nyelvhasználat bátorítása. A nyelvi helyességet, az érthető szép beszédet mindig a helyzetnek megfelelően kell megítélni és minősíteni. A kifogástalan helyesírás állandó és elengedhetetlen tantárgyi követelmény.

RÉSZLETEZETT TARTALMAK

1.1. A szóbeli kifejezés

A szóbeli kifejezés formái:

A párbeszéd

köznapi beszélgetés, vita

vélemény, magyarázat, érvelés és rábeszélés

a párbeszéd szabályai: a kölcsönös figyelem, a szó átvevése/átengedése a megfelelő időben, a részvétel mértéke

a hatékony dialógus (disputa) technikája: a helyzethez való alkalmazkodás, a célhoz való alkalmazkodás, az érvelés módszerei

a párbeszéd szerkezete: érvelés és cáfolat

A magánbeszéd

elbeszélés, tájékoztatás, leírás, jellemzés, elemzés, meghatározás

a magánbeszéd (előadás) szabályai: kapcsolat a hallgatósággal, visszajelzés

a hatékony előadás technikája: a helyzethez való alkalmazkodás, a hallgatóság, ismeret és meggyőződés, hatásosság

a célhoz való alkalmazkodás: tájékoztatás, meggyőzés, befolyásolás

az előadás szerkezete: bevezetés, tárgyalás, befejezés

1.2. A magyar nyelv belső változatossága: területi változatok, közös változatok (irodalmi nyelv, magyar köznyelv)

A magyar nyelv a világ nyelvei között: használati értéke, művelődési értéke, tudományos értéke. A nyelv szerepe az identitásban. Alapvető nyelvi jogok: a nyelvhasználat joga, a névjog

A magyar és a román nyelv viszonya, kölcsönhatása. A kétnyelvűség: az egyéni és a közösségi kétnyelvűség, a hozzátoldó (gazdagító) kétnyelvűség és a felcserélő (szegényítő) kétnyelvűség. A nyelvmegtartás és a nyelvcseré

1.3. A magyar nyelv eredete: kora, az őshaza feltételezett helye, a rokon nyelvek. A magyar nyelv a Kárpát-medencében: latin betűs írás, latin nyelvi és műveltségi elemek, hatás és kölcsönhatás a szomszéd nyelvekkel. A magyar nyelv változása: a magyar irodalmi nyelv és a magyar köznyelv (közmagyar) kialakulása.

1.4. Szövegértés

A közlés általános modellje: adó, vevő, csatorna, nyelv, üzenet, kommunikációs helyzet, kommunikációs környezet

Az üzenet megértését gátló tényezők: zaj a csatornában; a kontextusnak nem megfelelő szavak, szószerkezetek használata; a jelentések nem értése, illetve félreértése; a nem szándékos és szándékos félreértés; a szövegalkotó elemek nem megfelelő használata; a jelentésviszonyok fel nem ismerése

Információforrások, az önálló ismeretszerzés, tájékozódás technikái: (nyomtatott és digitális) könyvtárak, lexikonok, szótárak, számítógépes adatbázisok, az internet szerepe az információszerzésben; a forráshasználat etikai normái és formai kötöttségei

1.5. A szövegszerűség követelményei: nyelvhasználat; nyelvi és nem nyelvi elemek kapcsolata; nyelvi-jelentéstani összetartó erők (cím, a jelentés nyelvi kifejezési formái, a visszatérő utalás nyelvi eszközei, a felsorolás, felosztás, részletezés, tartalmi-logikai kapcsolatok, közbevetett kapcsoló elemek, aktuális mondattagolás); a szöveg szintaktikai szintje (szövegösszetartó elemek: egyeztetés, névelőhasználat, anafora, katafora, deixis, elhagyás)

1.6. Szövegtípusok: beszélt – írott, spontán – tervezett; monológ – párbeszéd

Szövegfajták: leírás, elbeszélés, érvelés, a formai követelményeknek eleget tevő szövegfajták (önéletrajz, hivatalos levél, (kis)előadás)

Az írott és szóbeli szövegek különbségei

Tömegkommunikációs és közéleti szövegtípusok

- tömegkommunikáció (nyomtatott média, hangos média, hangos-képes média) és szövegtípusai: hír, tudósítás, riport, hirdetés;

- közéleti szövegtípusok: a formai követelményeknek eleget tevő szövegfajták

II. Irodalmi és nem irodalmi művek olvasása

A tantervben megjelenő tartalmak a tanulási folyamatban képességfejlesztő működő ismeretekként hasznosíthatók. Így például a képességek mellé rendelt tartalmi egységek arról tájékoztatnak, hogy melyek azok a viszonyba állítható tartalmak – előzetes és új ismeretek –, amelyek kapcsolatának felismerése maga a képesség. A tartalmi egységeket részletező ismeretek teljes készlete (részletezett tartalmak, fogalmak) és sorrendje nem kötelező, hanem a tanulási folyamatnak és a tanulók adottságainak megfelelően a tankönyvíró, illetve a tanár választja ki a megítélése szerint szükséges ismeretelemeket, esetleg ki is egészítheti őket.

Az ismeretelemek működő jellegéből adódóan a stilisztikai, retorikai, verstani, narratológiai, műfajelméleti fogalmak szövegszerveződésben betöltött szerepének a felfedezése kerül előtérbe. Ezeknek az ismereteknek az értelmezés támpontjaként kell működniük, a fogalmak kialakítása tehát nem a felismerés, azonosítás, a fogalmi szintű meghatározás érdekében történik.

A félkövér szedés jelzi az új tartalmi egységeket. A differenciált tanterv elemei a *Tartalmak* tantervi egységben *-gal szerepelnek.

A tanterv nem írja elő évfolyamonként a kötelező műveket. A tankönyvíró és a tanárok választják ki a követelményeknek leginkább megfelelő műveket. A tanterv javasol ugyan egy teljességre törekvő olvasmányjegyzéket, ám az itt felsorolt művek helyett vagy mellett más szövegek is választhatók.

A tanterv meghatározza az értelmezendő szövegek számát: minimum 10 a törzsanyagban, 14 a differenciált tantervben. A nehezebben olvasható művekből (pl. középkori alkotások) megfelelő részletek feldolgozását javasolja.

- 2.1. A hangoztatás jelentésteremtő szerepe
Helyes artikuláció, intonáció, hangsúly és szünet, beszédtempó, hangerő.
- 2.2. Olvasási módok: szó szerinti, beleélő, értelmező; az irodalmi kommunikáció elemei: szerző, szöveg, olvasó; az irodalmi kommunikációt működtető eljárások: írás és olvasás
- 2.3. Szöveg-szerző viszony, szöveg-olvasó viszony, **szöveg-szöveg viszony**
- 2.4. Szóképek: metafora, megszemélyesítés, szinesztézia, allegória, metonímia, **archetípus**; Hasonlat; Retorikai alakzatok: az ismétlés, ellentét alakzatai
Verstani alapfogalmak: ritmus, hangsúlyos ritmus, ütem, időmértékes ritmus, verslábak, klasszikus időmértékes verselés, **modern időmértékes verselés**, rím és rímfajták, **szonett**
Térszerkezet, időszerkezet a lírai és epikai művekben
Beszédhelyzet az irodalmi műben: a beszélőnek a tárgyhoz és a címzethez való viszonya; tény és fikció; történet, történetmondás, elbeszélő, elbeszélői nézőpont
- 2.5. Érték, értékosztályok: megjelenített értékek, értékrend
Hangnemek: ünnepélyes, patetikus, humoros, szatirikus, tárgyilagos
Esztétikai minőségek: fenséges, alantas, tragikus, idilli, komikus, ironikus, szatirikus; az esztétikai érték
- 2.6. Epika: epikum, történet, történetmondás, elbeszélő, elbeszélői nézőpont, szereplő, szereplők rendszere; epikai műfajok: **mítosz**, *monda, ***gesta**, novella, ***karcolat**, regény
- 2.7. Elbeszélés, tanítás. **A tanítás szerepe a különböző példázatos elbeszélésekben. Példázat, bibliai példázat, legenda**, tanító mese, ***tézisregény**
- 2.8. Líra, líraiság; a lírai én, vershelyzet, beszédhelyzet; lírai műfajok: dal (népdal, **népies dal**), epigramma, himnusz, óda
- 2.9. **A közösségi líra változatai. Közösségi én**; beszédhelyzetek. Himnuszköltészet: ***zsoltár**, ***zsoltárfordítások**, **közösségi himnusz**; közösségi óda
- 3.1. **A műfajok történeti változatai közti különbségek. Az értelmezett szövegek és történelmi, művelődéstörténeti háttérük kapcsolata**
- 3.2. Író, írói életrajz, kronológia; **kultúra, világkép, történetiség, irodalmi korszak, stílusirányzat. A nyelvújítás. Erdély szerepe a magyar művelődés és a magyar nyelv történetében**
- 3.3. **Példázatos elbeszélés a középkor (legenda), a reformáció irodalmában (tanító mese), *az újkori tézisregényben**
- 3.4. **A közösségi himnusz történeti változatai (középkor, romantika); a közösségi óda történeti változatai (klasszicizmus, romantika)**

Memoriter

3–4 lírai alkotás, 20–25 soros prózarészlet

Egyéni olvasás: Min. 2 novella, 1 regény

Javasolt szövegek

A javasolt szövegek, szerzők listája nem előíró jellegű. A tantervben megjelölt kompetenciákhoz igazodva a kötelező tartalmaknak megfelelően a tankönyvszerző és a tanár más szövegeket is választhat. A tanterv 10–14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja, amelyek között szerepelnie kell a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészleteknek. A tanórára kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1–2 lapot, az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 2 hosszabb terjedelmű szöveget).

Epikai műfajok:

3–4 mítosz, 2 bibliai történet, 2 bibliai példázat

Boccaccio, Kosztolányi Dezső, Örkény István vagy más szerző novellája a magyar és világirodalomból

Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője*; Tamási Áron: *Ábel a rengetegben*; Gárdonyi Géza: *Isten rabjai* vagy más szerző regénye a magyar és világirodalomból

Anonymus: *Gesta Hungarorum* (részletek)

Margit-legenda (részletek); Heltai Gáspár: *Száz fabula* (1–2 fabula); Voltaire: *Candide*; Jókai Mór: *Egy magyar nábob* vagy *Fekete gyémántok*; William Golding: *A legyek ura*

Lírai műfajok:

népdalok, Csokonai Vitéz Mihály dalai, Petőfi Sándor népies dalai

Jacopone da Todi: *Állt az anya*; Ómagyar Mária-siralom; Assisi Szent Ferenc: *Naphimnusz*; Kölcsey Ferenc: *Hymnus*; Kovács András Ferenc: *Kiben Máriát dicséri*; Weöres Sándor: *Mária siralma*

Bibliai zsoltárok, 42. zsoltár – Balassi Bálint és Szenczi Molnár Albert fordítása

Kölcsey Ferenc: *Huszt*, Vörösmarty Mihály: *A Guttenberg-albumba*

Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz (I–II)*, Vörösmarty Mihály: *Szózat, Liszt Ferenchez*

X. OSZTÁLY

1. Anyanyelvhasználat és tudatos nyelvi viselkedés különböző élethelyzetekben; kommunikáció szóban és írásban

<i>Kompetenciák, képességek</i>	<i>Törzsanyag</i>	<i>Differenciált tanterv*</i>
1.1. A különböző nyelvváltozatok, nyelvi regiszterek, stílusrétegek és stílusárnyalatok felismerése és használata a kommunikációs helyzetnek megfelelően; az alapváltozat, a köz- és irodalmi nyelv megfelelő használata szóban és írásban	- a kommunikáció, a nyelvi közlés tényezői és funkciói, a közvetlen emberi beszéd - a tömegkommunikáció - nyelvváltozatok; rétegzettség és norma a nyelvhasználatban, a magyar nyelv fontosabb belső változatai, a nyelvváltozatok eltérő kifejezési formái, tartalmi és magatartásbeli követelményei - a stílusrétegek	- az újságbeli, a rádiós és televíziós információközvetítés meghatározó műfajai, ezek nyelvi kifejezési formáinak, hatáskeltő eszközeinek azonos és különböző sajátosságai
1.2. A beszédhelyzetnek megfelelő nyelvi viselkedés, a párbeszéd fenntartása, együttműködés a közös értelem megteremtésében	- az igényes egyéni és közösségi kommunikációs magatartás követelményei; kommunikációs technikák	
1.3. Érvelés szóban egy bizonyos álláspont mellett, érvelés írásban megadott témára	- retorikai alapismeretek: az érvelés technikája, a téma megnevezése, a kérdésfelvetés szempontjai, az érvek felsorakoztatása, az elmondás, hangoztatás eljárásai; az érvelő szöveg, az érvelő szöveg szerkezete, a szövegszervezés eljárásai, a deduktív és induktív érvelés, a meggyőzés rejtett formái, a cáfolat módszerei - a beszéd kidolgozása: előkészítés, elrendezés, kidolgozás	- a beszéd megszólaltatása: a hatásos meggyőzés és véleménynyilvánítás nyelvi kifejezésbeli eszközei a különböző szövegműfajokban
1.4. Az érvelő-meggyőző szövegtípusok felismerése	- érvelő-meggyőző szövegtípusok (szónoklat)	- prédikáció
1.5. A magyar helyesírás egységének felismerése és a helyesírás alapelveinek tudatosítása	- a magyar helyesírás alapelvei - a mozaikszók és az idegen szavak írásmódja	

2. Szövegolvasás; az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása

<i>Kompetenciák, képességek</i>	<i>Törzsanyag</i>	<i>Differenciált tanterv</i>
2.1. Epikus művek olvasása. A történeti elbeszélés kötött és kötetlen formáinak a megkülönböztetése, az epikus idő alakulásának a megragadása ezekben a műfajokban	- történeti tárgyú elbeszélés: eposz, történeti tárgyú műballada, történelmi regény	- a komikus eposz
2.2. Elbeszélő és címzett viszonyának megfigyelése az énelbeszélésben, az elbeszélő ént létrehozó narrációs eljárások megragadása, gyakorlása	- énelbeszélés különböző beszédhelyzetekben: napló, levélregény	

* A differenciált tanterv azokra a szakokra vonatkozik, ahol a magyar nyelv és irodalom óraszámja heti 4 óra.

Kompetenciák, képességek	Törzsanyag	Differenciált tanterv
2.3. Az imitációelv és esztétikai alapjának felismerése lírai alkotásokban	- az imitációelv a lírai alkotásokban: imitáció, antik minta; imitáció és versszerkezet: piktúra, szentencia; imitáció és verselés; imitáció és műfajok	
2.4. A drámai mű szerkezeti elemeinek (cselekmény, szereplők, beszédfajta) azonosítása a különböző műfaji változatokban	- dráma, a drámaiság, a drámai szituáció, drámai cselekmény, a drámai hős, konfliktus, beszédfajták - drámai műfajok: tragédia, komédia	- drámatípusok: konfliktusos, középpontos, kétszintes dráma

3. Történeti látásmód, kulturális viszonyulások gyakorlása

Kompetenciák, képességek	Törzsanyag	Differenciált tanterv
3.1. A történeti tárgyú elbeszélések és kulturális összefüggésük megragadása	- barokk eposz - történelmi háttér és előtér a történelmi regényben	
3.2. Énelbeszélés és kulturális háttér viszonyának felismerése	- az énelbeszélés történeti változatai: az énelbeszélés rokokó, szentimentális művekben; szentimentalista éntregény; levél; napló	
3.3. Az imitáció történeti változatainak a megkülönböztetése; a költőszerep és imitáció összefüggéseinek megragadása	- az imitációelv történetisége: imitáció humanista, barokk és klasszicista művekben	- az imitációelv történetisége: imitáció rokokó művekben
3.4. A drámaváltozatok és a kultúra kapcsolatának felismerése	- dráma a színpadon: romantikus dráma	- drámaváltozatok és kulturális háttérük: dráma a kultuszban (antik dráma), dráma a színpadon (klasszicista dráma)

TARTALMAK

I. Nyelv és kommunikáció

A magyar nyelv iskolai tanulmányozása nincs alárendelve a magyar irodalom oktatásának. Ezért a nyelv és kommunikáció tartalmi az irodalommal közös tankönyvben és önálló tankönyvben egyaránt feldolgozhatók, és a tanárnak is megvan a lehetősége a hatékonynak vélt egyéni módszertani megközelítésre.

A középiskolai szakaszban is a nyelvhasználat áll a figyelem középpontjában: a nyelvváltozatok célszerű és igényes változtatása a kommunikációs helyzetnek megfelelően. Továbbra is fontos szempont a nyelv beszélt és az írott változatában egyaránt a megértés (befogadás) és a szövegalkotás készségeinek fejlesztése, a produktív és kreatív nyelvhasználat bátorítása. A nyelvi helyességet, az érthető szép beszédet mindig a helyzetnek megfelelően kell megítélni és minősíteni. A kifogástalan helyesírás állandó és elengedhetetlen tantárgyi követelmény.

Az differenciált tanterv elemei a *Tartalmak* tantervi egységben *-gal szerepelnek.

1.1. A kommunikáció.

A nyelvi közlés tényezői és funkciói. A közvetlen emberi beszéd.

A tömegkommunikáció.

Rétegzettség és norma a nyelvhasználatban. A magyar nyelv fontosabb belső változatai.

A nyelvváltozatok eltérő kifejezési formái, tartalmi és magatartásbeli követelményei.

A stílusrétegek: magánéleti, közéleti, tudományos és publicisztikai szövegek stílusa

*Az újságbeli, a rádiós és televíziós információközvetítés meghatározó műfajai (hír, hirdetés, tudósítás, riport, interjú, cikk, kritika, jegyzet), ezek nyelvi kifejezési formáinak, hatáskeltő eszközeinek azonos és különböző sajátosságai

1.2. Az igényes egyéni és közösségi kommunikációs magatartás követelményei: a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvhasználat; a megformáltság; a kommunikációs partnerek, szereplők és nézőpontok; a háttérismeret és tudáskeret; a közös nyelvűség (a közös nyelvváltozat ismerete). Kommunikációs technikák. A nyelv ismeretközlő, érzelmkifejező, felhívó, kapcsolatteremtő, metanyelvi és stilisztikai funkciója. Nyelvi illem

1.3. Alapvető retorikai ismeretek.

Az érvelés technikája: érvek, ellenérvek, deduktív és induktív érvelés, a cáfolat módszerei.

A beszéd kidolgozása: előkészítés, elrendezés, kidolgozás, egy alkalmi beszéd előkészítése és megszólaltatása.

***A beszéd megszólaltatása: a hatásos meggyőzés és véleménynyilvánítás nyelvi kifejezésbeli eszközei a különféle szövegműfajokban.** *A szónoklat (alkalmi beszéd) előadásának követelményei

1.4. Az érvelő-meggyőző szövegtípusok: szónoki beszéd; *prédikáció

1.5. A helyesírás alapelvei: a kiejtés, a szóelemzés, a hagyomány, az egyszerűsítés elve. A mozaikszók helyesírása. A gyakran használt idegen szavak írásmódja. Eltérések az idegen szavak magyar és román helyesírásában

II. Irodalomolvasás

A tantervben megjelenő tartalmak a tanulási folyamatban képességefejlesztő *működő* ismeretekként hasznosíthatók. Így például a képességek mellé rendelt tartalmi egységek arról tájékoztatnak, hogy melyek azok a viszonyba állítható tartalmak *előzetes és új ismeretek* –, amelyek *kapcsolatának felismerése* maga a képesség. A tartalmi egységeket részletező ismeretek teljes készlete (részletezett tartalmak, fogalmak) és sorrendje nem kötelező, hanem a tanulási folyamatnak és a tanulók adottságainak megfelelően a tankönyvíró, illetve a tanár választja ki a megítélése szerint szükséges ismeretelemeket, esetleg ki is egészítheti őket.

Az ismeretelemek *működő* jellegéből adódóan a stilisztikai, retorikai, verstani, narratológiai, műfajelméleti fogalmak szövegszerveződésben betöltött szerepének a felfedezése kerül előtérbe. Ezeknek az ismereteknek az értelmezés támpontjaként kell működniük, a fogalmak kialakítása tehát nem a felismerés, azonosítás, a fogalmi szintű meghatározás érdekében történik.

A félkövér szedés jelzi az új tartalmi egységeket. A differenciált tanterv elemei a *Tartalmak* tantervi egységben *-gal szerepelnek.

A tanterv nem írja elő évfolyamonként a kötelező műveket. A tankönyvíró és a tanárok választják ki a követelményeknek leginkább megfelelő műveket. A tanterv javasol ugyan egy teljességre törekvő olvasmányjegyzéket, ám az itt felsorolt művek helyett vagy mellett más szövegek is választhatók.

A tanterv meghatározza az értelmezendő szövegek számát: minimum 12–14. A nehezebben olvasható művekből megfelelő részletek feldolgozását javasolja.

RÉSZLETEZETT TARTALMAK

- 2.1. Epikus művek olvasása. Az epikus idő; az elbeszélés ideje, az elbeszélő idő. A hősteremtés eljárásai. Történeti tárgyú elbeszélés: **eposz, *komikus eposz**, történeti tárgyú műballada, **történelmi regény**
- 2.2. Énelbeszélés: levél, napló, **levélregény**
- 2.3. **Az imitációelv: imitáció, antik minta; imitáció és versszerkezet: piktúra, szentencia; imitáció és verselés** (klasszikus időmértékes verselés); **imitáció és műfajok** (óda, elégia, epigramma, episztola, leíró költemény)
- 2.4. **Drámai művek olvasása. A dráma, a drámaiság, a drámai szituáció, drámai cselekmény, a drámai hős, konfliktus, beszédfajták**
A drámai műfajok: tragédia, komédia
*Drámaváltozatok: konfliktusos, középpontos, kétszintes dráma
- 3.1. A történeti tárgyú elbeszélések és kulturális összefüggésük megragadása.
A barokk eposz. Történelmi háttér és előtér a történelmi regényben
- 3.2. **Az énelbeszélés rokokó, szentimentális művekben. Szentimentalista éntregény; levél; napló**
- 3.3. **Az imitációelv történetisége: imitáció humanista, barokk, *rokokó, klasszicista művekben**
- 3.4. **Drámaváltozatok és kulturális háttérük: *dráma a kultuszban (antik dráma); dráma a színpadon (*klasszicista dráma, romantikus dráma)**

Javasolt szövegek

A javasolt szövegek, szerzők listája nem előíró jellegű. A tantervben megjelölt kompetenciákhoz igazodva a kötelező tartalmaknak megfelelően a tankönyvszerző és a tanár más szövegeket is választhat. A tanterv 12–14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja, amelyek között szerepelnie kell a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészeknek. A tanórára kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1–2 lapot, az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 2 hosszabb terjedelmű szöveget).

Arany János: *Szondi két apródja*, V. László;

Homérosz: *Iliász* (részletek), *Odüsszeia* (részletek); Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem* (részletek);

Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*

Jókai egy történelmi regénye/Jósika Miklós: *Abafi/Kemény Zsigmond: Zord idő, Rajongók/Kós*

Károly: *Az országépítő, Varju nemzetség*/Mikszáth Kálmán: *A fekete város*/Móricz Zsigmond:

Erdély

Mikes Kelemen: *Törökországi levelek* (részletek); Kazinczy Ferenc: *Fogságom naplója*; Kármán

József: *Fanni hagyományai*; J. W. Goethe: *Az ifjú Werther szenvedései*; Széchenyi István: *Napló*

(részletek);

Janus Pannonius: *Mikor a táborban megbetegedtem, Egy dunántúli mandulafáról, Pannónia*

dicsérete, Névváltoztatásáról, Önmagáról, Martialishoz; Martialis epigrammái

Balassi Bálint: *Júliát hasonlítja a szerelemhez, Kiben az kesergő Céliáról ír*

Csokonai Vitéz Mihály: *Az Estve, Újlesztendei gondolatok, A Reményhez*

Berzsenyi Dániel: *Horác, A közelítő tél*; Horatius: *Taliarchushoz*

Szophoklész: *Antigoné*; Moliere: *Tartuffe*; Katona József: *Bánk bán*; Vörösmarty Mihály: *Csongor*

és Tünde